Чыла эл пролэтар-влак, ушнызаı Лэнин-Сталин паша вэрч кучэдалаш йамдэ лий.

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЭ

№ 31 (467) 1937 ий 23 ийунь, вӱргэчэ № 31 (467)

АМЭРИК СОЙЭДИНЬОННО ШТАТ

ВАШИНГТОН ШТАТ, ПОРТЛАНД ОЛА

„АНТ—25" САМОЛЬОТ ЭКИПАЖЛАН—ЧКАЛОВЛАН, БАИДУКОВЛАН, БЭЛЬАКОВЛАН

Чаплэ сэҥымашда дэнэ тэндам шокшын саламлэна.

Моско—Иӱдвэл польус—Амэрик Сойэдиньонно Штатыш нигушак шичдэ гэройла чоҥэштымашым чаплын шуктымыда уло Совэт Ӱшэм шэмэр-шамычын йӧратымыштым да моктымыштым луктэш.

Палэмдымэ цэльым шуктымо пашаштэ чыла чаракымат сэҥышэ отважнэ да пэҥгыдэ совэт льотчик-шамыч дэнэ кугэшнэна.

Тэндам ӧндалына да киддам пэҥгыдын кучэна.

И. СТАЛИН
В. МОЛОТОВ
К. ВОРОШИЛОВ
Л. КАГАНОВИЧ
М. КАЛИНИН
А. ЖДАНОВ
Н. ИЭЖОВ
А. МИКОИАН
А. АНДРЭИЭВ

21 ийуньыштo Марий АССР сйэзд шкэ пашажым пытарыш

Кужу пэрэрыв эртымэкэ 1937 ий 17 ийуньышто 6 час кастэнэ Маргостэатрэш Марий АССР-ын Чрэзвычайнэ XI-шэ Совэт сйэздшэ пашам умбакыжэ ышташ тӱҥальэ. Марий рэспубликысэ шэмэрын сайлэн колтымо ончыл йэҥжэ-влак Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын Конституций проэктым лончылэн пэҥгыдэмдаш тӱҥальыч.

Сйэздын засэданьыжым ВКП(б) Обком сэкрэтарь Врублэвский йолташ почын. Тидэ засэданьыштэ Марий АССР Конституций проэкт нэргэн Марий йылмэ дэнэ докладым Исполком прэдсэдатэльым олмэштышэ А. Ф. Эшкинин йолташ ыштэн.

Эрлашыжым эр засэданьыштэ Марий АССР Конституций проэкт нэргэн докладым руш йылмэ дэнэ ВКП(б) Обком сэкрэтарь Врублэвский йолташ ыштэн. Врублэвский йолташын докладшэ пытымэкэ прэньэ тӱҥалын. Эр засэданьыштэ 14 йэҥ ойлэн. 18 ийуньыштo кас засэданьыштэ, 19 ийуньыштo прэньэ лийын.

Прэньыштэ ойлышо-влак чыланат ик сэмын областьым рэспубликыш савырымылан, марий калыкын шкэнжын тӱҥ законжо лиймылан, партий дэн правитэльствын мэмнан рэспубликлан льгот пумылан уло марий калыкын куанымыжэ, паша ышташ кумыл нӧлталтмыжэ нэргэн, озанлык дэнэ культур кушмо нэргэн ойлэныт.

19 ийуньыштo кас засэданьыштэ пытартышлан Быстрьаков йолташ мандат комиссын отчотшым ыштэн. Отчот докладым пэҥгыдэмдымэк 21 ийунь 10 часат 30 минут мартэ пэрэрыв увэртаралтын.

21 ийуньыштo 10 часат 30 минутышто сйэздын засэданьыжэ почылтын. Салам тэлэграммэ-влакым пэҥгыдэмдымак Рэдакционно Комиссын докладшым П. И. Андрэйэв йолташ ыштэн. Доклад пытымэк Конституцо проэктын статьаштым лудмаш да кажнэ статьам посна йӱклымаш лийын. Рэдакционно Комиссын рэдактырлымэ Марий АССР Конституций проэктын чыла 114 статьаштат ик йӱк дэнэ пэҥгыдэмдалтыт.

Тиддэч вара сйэзд Марий АССР Конституцийым пэҥгыдэмдымэ нэргэн, Марий АССР Конституций приниматлымым палэмдымэ нэргэн пунчыл-влакым луктын.

Врублэвский йолташ Сталин йолташлан колтышаш письма тэкстшым лудын пуа. Рӱжгэ совым кырэн сйэзд тидэ письмам пэҥгыдэмда. Дэлэгат-влак чыланат шогалыт, „Ура!„ кычкырымаш шэргылтэш, „Кужу ӱмыран лийжэ йӧратымэ, шэргэ Сталин йолташ!"

Андрэйэв йолташ шкэ кошартыш мутыштыжо рэвольуционно бдитэльностьым пӱсэмдаш, Сталинский Конституцо знамэ дэнэ ончыко, у сэҥымашыш кайаш ӱжын ойла.

Дэлэгат-влак чыланат шогалыт, рӱжгэ совым кырат. „Интэрнационал" муро йӱк дэнэ сйэзд шкэ пашажым пытара.

ЛУДШО ЙОЛТАШ-ВЛАК!

Мэ „Иамдэ лий" газэтын шушаш номырлашыжэ Марий АССР Конституцо проэкт нэргэн Врублэвский дэн Эшкинин йолташмытын Чрэзвычайнэ XI-шэ сйэздэш ыштымэ докладышт гыч посна раздэл-влакым пэчатлаш тӱҥалына. Тыгак докладын посна раздэлыштлан кэлшышэ статьа-влакымат пэчэтлэна.

РЭДАКЦЭ.

Шэргэ, йӧратымэ СТАЛИН йолташ

Mланна исторический улшо кэчыштэ—Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Конституцийым пэҥгыдэмдымэ кэчыштэ мэ тланэт шкэнан мучашдымэ йӧратымашнам, прэданнэ улмынам да тау мутнам каласэна.

Тидэ кэчэ мланна пэш кугу калык пайрэм—Лэнин-Сталин национальнэ политикын пайрэмжэ лийын шога. Лэнин-Сталин кугу партийын вуйлатымыж дэнэ улан, пийалан да культуран илышым кучэдал налшэ мэмнан самырык рэспублик шэмэр-шамычын шӱмышт пэш кугу йывыртымаш дэнэ кугэшнымаш дэнэ да пийал дэнэ тэмын.

Кул сэмын нимогай права укэлык, айдэмылан шотлалтдэ пызыралтмаш да эксплоатацэ, тунэмдымылык да пычкэмышлык—тэвэ каргымэ эртышэ жапыштэ марий калык кузэ илэн. Кугу Октьабрь Социалист рэвольуцо эртышын нэлэ шынчыржым кӱрльӧ, марий калыкым царизмын да руш импэриалист буржуазийын национальнэ пызырымышт дэч утарыш.

Националист контррэвольуцым шалатэн, марий калык социалист строитэльствын кумда корнышкыжо лэктэ.

Кулак, помэщик да кугыжа опричник пызырымэ дэнэ йыҥысышэ пычкэмыш, шужышо, мэрчэн шогышо марий йал ындэ укэ. Тудын олмышто у колхоз йал кушкын. Тудын пасуштыжо 1.300 трактор, лу дэнэ комбайн да сложно йал озанлык машина пашам ышта.

Рэвольуцо ийлаштэ лу дэнэ у промышлэннэ прэдприйатьэ-влак ышталтыныт. Тэний мэ Марий кагаз комбинатым ыштэн шуктэна.

Эн тӱҥжӧ да эн замэчатэльныйжэ, СТАЛИН йолташ, тэвэ кушто: рэвольуцо дэч варасэ ийлаштэ у йэҥ шамыч, классдымэ социалист общэствым активнэ ыштышэ-шамыч кушкын шуныт. Мэмнан прэдприйатьэ дэн колхоз шамычым стаханов движэньэ кумдан авалтыш, кугу паша лэктышан замэчатьэлнэ йэҥ шамычым выдвигатлэн.

Мэ социалист мландэ пашан шкэнан мастар-шамычна дэнэ—ордэноносэц ИГНАТЬЭВ, ИВАНОВ, ТРОФИМОВ, МОЧАИЭВ да колхоз пасу дэн прэдприйатьылаштэ шӱдӧ дэнэ улшо моло стахановэц влак дэнэ кугэшнэна.

Мэ шкэнан совэт социалист границым пудыртышо шамыч ваштарэш кучэдалмаштэ лӱддымылыкшым да пэҥгыдылыкшым ойыртэмынак ончыктышо ордэноносэц-пограничник СИРЭИЭВ дэнэ кугэшнэна.

Мэмнан шуко национальностьан родинысэ чыла калыкынат изашольо таҥ ушэмыштышт марий калык шкэнжын отэчэствыжым муын, шкэнжын родиныжым палэн.

Тушман-шамычым лӱдыктэн, шэмэр-шамычым куандарэн, Кугу Сталин Конституцын шочшыжо—Марий Рэспублик пэлэдэш да пэҥгыдэмэш. Калыкын шакшэ тушманжэ, родинлан измэным ыштышэ, фашизмын агэнтшэ—буржуазнэ националист, троцкист да пурла йырныклан шакшэ пашаштым ышташ эрыкым она пу, мэмнан элыш капитализмым пӧртылташ она пу.

Мэ рэвольуционно шижмашнам чыла йӧн дэнэ нӧлташ пижына. Тидэ антисовэт, контррэвольуционно, фашист куштырам мучко тӱжвак луктын шуктышаш да вожшыгэ пытарышаш вэрч тарым кукшышто кучаш тӱҥалына.

Калыкын пэш чот куанымэ кэчыштыжэ—Марий Рэспублик Конституцийым пэҥгыдэмдымэ кэчыштэ—мэмнан шинчана, мэмнан йӧратымашна да прэданностьна—мэмнан шэргэ да йӧратымэ Сталин йолташ, тый дэкэт савыралтын.

Совэт Ушэмысэ чыла калыкын ик ойан интэрнациональнэ йэшыштыжэ, кӱшкӧ нӧлталмэ Сталин Конституцийын знамыжэ дэнэ мэ тланэт, Сталин йолташ, адакат сайынрак, адакат талынрак ышташ, тыгэ шкэнан самырык Марий Рэспубликнам Совэт Ушэмысэ ик ончыл рэспубликыш савыраш мутым пуэна.

Вийан лийжэ Кугу большэвик партий—коммунизмын йӧршэш сэҥышашыжэ вэрч кучэдалмаштэ Совэт Ушэм калык-шамычын организаторжо да вдохновитэльжэ!

Вийан лийжэ мэмнан родной учитэль да калык вождь СТАЛИН йолташ!

Марий АССР Чрэзвычайнэ XI Совэт Сйэзд.

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Конституцийым (Тӱҥ Законым) пэҥгыдэмдымэ нэргэн

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Чрэзвычайнэ XI Совэт Сӥэздын пунчалжэ

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Чрэзвычайнэ XI-шэ Совэт Сӥэзд **пунчалэш:**

Марий АССР Конституций (Тӱҥ Закон) проэктым Сӥэзд Рэдакционно Комисс пумо рэдакцэ дэнэ пэҥгыдэмдаш.

Йошкар-Ола, 1937 ий 21 ийунь. **Сӥэзд прэзидиум.**

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Конституций (Тӱҥ Закон) приниматлымым паләмдымә нэргэн

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Чрэзвычайнэ XI-шэ Совэт Сӥэздын пунчалжэ

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Чрэзвычайнэ XI-шэ Совэт Сӥэзд ПУНЧАЛЭШ:

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик ыштымым да Рэспублик Конституций приниматлымым паләмдышаш вэрч 21 ийунь кэчым Марий Рэспублик шэмэр-шамычын пӱтынь калык пайрэмлан увэртараш.

СӤЭЗД ПРЭЗИДИУМ.

Йошкар-Ола, 1937 ий 21 ийунь.

МАРИЙ АВТОНОМ СОВЭТ СОЦИАЛИСТ РЭСПУБЛИК КОНСТИТУЦИИ (Тӱҥ Закон)

I глава

Общэствын ышталтмашыжэ

1 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик—пашазэ дэн крэсаньык-шамычын социалист государствыжэ.

2 статья. Марий АССР-ын политик нэгызшэ-помэщик дэн капиталист властым сӱмырымэк, пролэтар диктатурым сэҥэн налмэк, царизм дэн руш импэриалист буржуазийын национальнэ пызырымаш гыч марий калыкым утарымэк да националист контррэволюцым шалатымэк, шэмэр дэпутат-шамычын кушкын шушо да пэҥгыдэмшэ Совэтышт улыт.

3 статья. Марий АССР-ыштэ пӱтынь властым шэмэр дэпутат Совэт гоч оласэ дэн йалысэ шэмэр-шамыч кучат.

4 статья. Марий АССР-ын экономик нэгызшэ—капиталист систэм озанлыкым пытарымэк, производство орудий дэн срэдствылан частнэ собствэнностьым пытарымэк да айдэмэ айдэмым эксплоатироватлымым пытарымэк пэҥгыдэмшэ социалист систэм озанлык да производство орудий дэн срэдствылан социалист собствэнность.

5 статья. Марий АССР-ыштэ социалист собствэнность йа государствэннэ собствэнность форман (пӱтынь калык пого), йа коопэратив-колхоз собствэнность форман (посна колхоз-шамычын собствэнностьышт, коопэратив ушэм-шамычын собствэнностьышт).

6 статья. Мландэ, тудын ньэдржэ, вӱд, чодра, завод, фабрик, шахтэ, рудник, кӱртньӧ корно, вӱд дэн йуж транспорт, банк, свäзь срэдство, государствын организоватлымэ шолдра йал озанлык прэдприйатьэ -шамыч (совхоз, машина-трактор станцэ шамыч да монь), тугак ола дэн промышлэннэ пунктласэ коммунальнэ прэдприйатьэ-шамыч да илымэ тӱҥ фонд государствын собствэнностьшо, вэс сэмын манаш, пӱтынь калыкын погыжо улыт.

7 статья. Колхоз дэн коопэратив организацылаcэ общэствэннэ прэдприйатьэ-шамыч, нунын чонан да чондымо инвэнтарьышт, колхоз дэн коопэратив организацэ-шамычын ыштымэ продукцышт, тугак нунын общэствэннэ сурт оралтышт колхоз дэн коопэратив организацэ-шамычын общэствэннэ социалист собствэнностьышт улыт.

Йал озанлык артэльын уставшэ почэш, общэствэннэ колхоз озанлыкын тӱҥ доходшо дэч посна, кажнэ колхоз сурт шкаланжэ изирак сурт-олмым, сурт-олмэш ыштымэ подсобно озанлыкым, илымэ пӧртым, продуктивнэ волыкым, сурт кайыкым да йал озанлык тыгыдэ инвэнтарьым куча.

8 статья. Колхоз-шамычын кучымо мландэ йара да срокдымын, вэс сэмын манаш, курымэшлан нунылан пэҥгыдэмдалтэш.

9 статья. Марий АССР-ыштэ, озанлыкын господствуйушо формо улшо социалист систэм озанлык дэнэ йыгырэ, закон почэш, шкэт озанлык да кустарь шамычын шкэ вийышт дэнэ, вэсын пашажым эксплоатироватлыдэ виктарымэ тыгыдэ частнэ озанлык лийын кэртэш.

10 статья. Граждан-шамычын ыштэн налмэ доходыштлан да аныкыштлан, илымэ пӧртлан да подсобно сурт озанлыклан, сурт озанлыкысэ ӱзгарлан, шкэ кӱлэшлан кучылтмо ӱзгарлан личнэ собствэнность правам, тугак граждан-шамычын личнэ собствэнность наслэдствэ налмэ правам—закон арала.

11 статья. Марий АССР-ын озанлык илышыжэ, общэствэннэ пойанлык кугэмдышаш вэрч, шэмэр калыкын матэриальнэ дэн культур илышыжым чарныдэ нӧлтышаш, социалист государствын нэзависимостьшым пэҥгыдэмдышаш да тудын обороноспособностьшым виймаҥдышаш вэрч государствэннэ калык озанлык план дэнэ ышталтэш да виктаралтэш.

12 статья. Паша—Марий АССР-ыштэ „кӧ пашам ок ыштэ, тудо ок коч" принцип почэш пашам ыштэн кэртшэ кажнэ гражданинын обäзанностьшо да чэстьшэ.

Марий АССР-ыштэ „кажнэ дэч способностьшо сэмын, кажнылан—паша ыштымыжэ сэмын" социализм принцип шукталтэш.

II глава

Государствын ышталтмашыжэ

13 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик РСФСР составыш автоном рэспублик права дэнэ пура.

ССР Ушэм Конституцийын 14 статьаштыжэ да РСФСР Конституцын 19 статьаштыжэ ончыктымо дэч моло шотыштo Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик государствэннэ властьым автономий шот дэнэ шуктэн шога.

14 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик тыгай район-шамыч гыч ышталтын: Кырык-Мари, Йоласал, Звэнига, Иошкар-Ола, Косолоп, Кужэнэр Марий-Турэк, Морко, У Торйал, Оршанкэ, Параньгэ, Пэктубай, Ронго, Шэрнур, Сотнур, Иурин да Марий АССР государствэннэ властьын кӱшыл органжылан вигак подчиньалтшэ Иошкар-Ола.

15 статья. Марий АССР-ын кэлшымыжэ дэч посна Марий АССР-ын тэрриторийжэ ваштталт ок кэрт.

16 статья. ССР Ушэм дэн РСФСР-ын законышт Марий АССР тэрриторийыштэ обäзатэльнэ улыт. Марий АССР-ын законжэ ССР Ушэм дэн РСФСР закон дэнэ кэлшыдымэ годым, ССР Ушэм дэн РСФСР-ын законышт шукталтыт.

17 статья. Марий АССР-ын кажнэ гражданинжэ РСФСР да ССР Ушэмын гражданинжэ.

РСФСР-ын да моло ушэм рэспублик-шамычын гражданышт Марий АССР тэрриторийыштэ Марий АССР граждан-шамыч дэнэ тӧр праван улыт.

18 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик властьын кӱшыл органышт да государствэннэ управлэньын органышт гоч шуктэн шога:

а) Марий АССР Конституцийым установитла, тудым РСФСР Вэрховно Совэтлан пэҥгыдэмдаш пуа да тудым шуктымым тэрга;

б) Марий АССР район - шамыч шэлалтмым, район, ола - шамычын границыштым установитла да РСФСР Вэрховно Совэтлан пэҥгыдэмдаш пуа;

в) Марий АССР законым луктэш;

г) государствэннэ порьадкым да граждан-шамыч правам арала;

д) Марий АССР калык озанлык планым пэҥгыдэмда;

е) Марий АССР государствэннэ бӱджэтым пэҥгыдэмда;

ж) ССР Ушэм да РСФСР законлан кэлшышын, государствэннэ дэн вэрысэ налогым, сборым да налог дэч моло доходым установитла;

з) район, ола дэн йал совэт-шамыч бӱджэт шуктымым вуйлата;

и) страховой дэн сбэрэгатэльнэ пашам вуйлата;

к) рэспублик подчиньэньыштэ улшо промышлэннэ, йал озанлык да сатулымо прэдприйатьэ дэн организацэ-шамычым виктара, тугак вэрласэ промышлэнностьым вуйлата;

л) ССР Ушэм дэн РСФСР органшамыч подчиньэньыштэ улшо прэдприйатьэ-шамычын могай улмыштым, кузэ управльалтмыштым тэрга да эскэра;

м) ССР Ушэм дэн РСФСР закон почэш мландэ, мландэ ньэдр, чодра да вӱд кучылтмо порьадкым эскэра да вуйлата;

н) илымэ вэр дэн коммунальнэ озанлыкым, илымэ вэр строитэльствым да ола дэн калык илымэ моло вэр сайэмдымашым вуйлата;

о) корно ыштымашым, вэрысэ транспорт дэн вэрысэ свäзьым вуйлата;

п) паша нэргэн ССР Ушэм дэн РСФСР закон-шамыч шуктымым тэрга;

р) тазалык аралымэ пашам вуйлата;

с) социальнэ обэспэчэньэ пашам вуйлата;

т) тӱҥалтыш дэн кыдалаш образованьэ пашам вуйлата; высшэ образованьэ пашам эскэра да тэрга;

у) Марий АССР культурно-просвэтитэльнэ да наук организацэ дэн учрэждэньэ-шамычым вуйлата;

ф) физичэский культур дэн спорт пашам вуйлата да организоватла;

х) Марий АССР-ын суд органжэ-шамычым организоватла.

(Умбакыжэ 3-шо могырышто)

Марий АССР Чрэзвычайнэ XI-шэ Совэт Сӥэздын дэлэгатышт-влак.
Сӱрэтыштэ: Йошкар-Оласэ кыдалаш школышто туныктышо—Ю. С. Умова дэн академик В. Мосолов йолташ-влак.

МАРИЙ АВТОНОМ СОВЭТ СОЦИАЛИСТ РЭСПУБЛИК

КОНСТИТУЦИИ (Тӱҥ Закон)

Умбакыжэ

58 статья. Район дэн ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэт шкэ сэссийышт жаплан сэссийын засэданыжым эртараш прэдсэдатэль дэн сэкрэтарым сайлат.

59 статья. Йал совэт прэдсэдатэль йал Совэтым пога да тудын засэданыжым эртара.

60 статья. Шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын исполнитэльнэ органышт, нуным сайлышэ шэмэр дэпутат Совэтлан, тугак кӱшыл шогышо шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын исполнитэльнэ органжылан вигак подотчотно улыт.

61 статья. Кӱшыл шогышо шэмэр дэпутат-шамыч Совэт исполнитэльнэ комитэтын ӱлыл шогышо исполнитэльнэ комитэт - шамычын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш да ӱлыл шогышо шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын пунчалжэ дэн распорьажэньыжым чараш праважэ уло.

62 статья. Кӱшыл шогышо шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын ӱлыл шогышо шэмэр дэпутат шамыч Совэт да тудын исполнитэльнэ комитэт пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш праважэ уло.

63 статья. Район шэмэр дэпутат-шамычын Совэтышт исполнитэльнэ комитэтын тыгай отдэлжэ-шамычым ыштат:

- мландэ паша;
- калык туныктымо;
- финансэ;
- внутрэннэ торговльо;
- тазалык аралымэ;
- социальнэ обэспэчэньэ;
- общо;
- корно паша;
- план комисс;
- исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр сэктор,

да, тиддэч посна, район озанлык ойыртышлан кэлшышын, Марий АССР Вэрховно Совэтын пэнгыдэмдымыжэ дэнэ, район шэмэр дэпутат Совэт-шамыч коммунальнэ дэн вэрласэ промышлэнность отдэлым ыштат.

64 статья. Район условийлан кэлшышын ССР Ушэмын да РСФСР-ын законышт нэгызэш, Марий АССР Вэрховно Совэтын пэнгыдэмдымэжыжэ, Внутрэннэ паша Калык Комиссариат районысо шэмэр дэпутат-шамыч Совэт пэлэн шкэ уп равлэньыжым ышта.

65 статья. Район шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын отдэлышт шкэ пашаштышт район шэмэр дэпутат-шамыч Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак Марий АССР-ын соотвэтствуйушо Калык Комиссариатшылан подчиньатлалтыт.

66 статья. Ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэт исполнитэльнэ комитэтын тыгай отдэл шамычым ышта:

- финансэ;
- коммунальнэ озанлык;
- внутрэннэ торговльо;
- тазалык аралымэ;
- калык туныктымо;
- социальнэ обэспэчэньэ;
- общо;
- план комисс;
- исполком прэдсэдатэль пэлэн кадр сэктор,

да, тиддэч посна, ола промышлэнностьын, тудын оласэ да ола воктэнсэ озанлык ойыртышлан кэлшышын тыгай отдэлым ышта:

- вэрласэ промышлэнность;
- мландэ паша

67 статья. Ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын отдэлышт шкэ пашаштышт ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак район шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын соотвэтствуйушо отдэлжылан подчиньатлалтыт.

68 статья. Йошкар-Ола шэмэр дэпутат-шамыч ола Совэтын отдэлышт шкэ пашаштышт Йошкар-Ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэтлан да тудын исполнитэльнэ комитэтшылан, тугак Марий АССР-ын соотвэтствуйушо Калык Комиссариатшыланат вигак подчиньатлалтыт.

VI глава

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын бӱджэтшэ

69 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик государствэннэ бӱджэтым Марий АССР Калык Комиссар Совэт ышта да Марий АССР Вэрховно Совэтлан пэнгыдэмдаш пуа.

Марий АССР Вэрховно Совэтын пэнгыдэмдымэ Марий АССР бӱджэт чыла калыклан шинчэн шогаш публиковатлалтэш.

70 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт бӱджэтнэ комиссым сайла, тидэ комисс Марий АССР бӱджэт нэргэн заклычэньыжым Вэрховно Совэтлан пуа.

71 статья. Марий АССР бӱджэт шуктымо отчотым Марий АССР Вэрховно Совэт пэнгыдэмда да чыла калыклан шинчэн шогаш публиковатла.

72 статья. Марий АССР бӱджэтышкэ да район, ола, посьолко дэн йал Совэт-шамычын вэрласэ бӱджэтышкышт вэрласэ озанлык дэч налмэ доход да нунын тэрриторийыштэ пурышо государствэннэ доход отчисльэнэ, тугак ССР-Ушэм дэн РСФСР закон ончыктымо нарэ вэрласэ налог дэн сбор пурталтыт.

VII глава

Суд дэн прокуратур

73 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликыштэ правосудийым калык суд-шамыч, Марий АССР-ын Вэрховно Судшо, ССР Ушэм Вэрховно Совэтын пунчалжэ почэш ышталтшэ С С Р Ушэмысэ спэциальнэ суд-шамыч илышыш пуртэн шогат.

74 статья. Чыла судлаштэ, закон дэнэ лӱмын ончыктымо дэч моло паша калык засэдатэль-шамыч дэнэ ончалтэш.

75 статья. Марий АССР Вэрховно Суд—Марий АССР-ын эн кӱшыл судэбнэ органжэ. Марий АССР-ын Вэрховно Судшылан Марий АССР ысэ чыла судэбнэ орган-шамычын суд пашаштым эскэрэн шогымаш пуалтэш.

76 статья. Марий АССР Вэрховно Судым Марий АССР Вэрховно Совэт вич ий сроклан сайла.

77 статья. Калык суд-шамычым районын гражданжэ-шамыч вэ общо, вик да тӧр сайлымэ права нэгызэш, тайнэ голосоватлэн, кум ий сроклан сайлат.

78 статья. Марий АССР-ыштэ суд паша утларакшым марий калык илымэ йал районлаштэ да посьолкылаштэ—марий йылмэ дэнэ, утларакшым руш калык илымэ йал районлаштэ да посьолкылаштэ—руш йылмэ дэнэ, утларакшым татар калык илымэ йал районлаштэ да посьолкылаштэ—татар йылмэ дэнэ, Марий АССР цэнтральнэ суд учрэждэньылаштэ марий да руш йылмэ дэнэ ончалтэш. Нинэ йылмым шинчыдымэ йэнглан матэриалым пэрэводчик гоч т ӱ р ы с умылтараш, тугак шочмо йылмэ дэнэ судышто ойлаш права пуалтэш.

79 статья. Марий АССР-ын чыла судыштыжат, закон дэнэ посна ончыктымо дэч моло паша открыто ончалтэш, обвиньайэмыйлан ара лалташыжэ права пуалтэш.

80 статья. Судья-шамыч нэза висимэ улыт, нуно законлан гына подчиньатлалтыт.

81 статья. Чыла Калык Комиссариат-шамычын, нунын подвэдомствэннэ учрэждэньыштын, тӧрак должностной йэнг-ш мычын, да сад гак Марий АССР тэрриторийысэ граждан-шамычын законым тӱрыс илышыш пуртымашыштлан эн кӱшыл надзорым ССР Ушэм Прокурор вигак да РСФСР Прокурор дэн Марий АССР Прокурор гочат шук тэн шога.

82 статья. Марий АССР Прокурорым ССР Ушэм Прокурор вич ий сроклан шогалта.

83 статья. Марий АССР-ысэ район дэн ола прокурор - шамычым, ССР Ушэм Прокуроржо пэнгы дэмдымэ дэнэ, РСФСР Прокурор вич ий сроклан шогалта.

84 статья. Прокуратур орган шамыч шкэ пашаштым вэрласэ нимогай орган дэчат нэзависимэ ыштат, нуно ССР Ушэм Прокурорлан да РСФСР Прокурорлан гына подчиньатлалтыт.

VIII глава

Граждан-шамычын тӱҥ правашт да обязанностьышт

85 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик граждан-шамыч пашам ышташ, вэс сэмын манаш, гарантированнэ пашам налаш, количэство да качэствэ шот дэнэ пашадарым налаш праван улыт.

Паша ыштышаш права калык озанлыкым социалистичэски организоватлымэ дэнэ, совэт общэствын производитэльнэ вийжэ чарныдэ кушкын шогымо дэнэ, озанлык кризис лийын кэртмашым пытарымэ дэнэ да пашадымылыкым пытарымэ дэнэ шуктал шога.

86 статья. Марий АССР граждан-шамычын канаш правашт уло.

Канаш пумо права пашазэ шамычын утларак шуко ужашыжлан паша кэчым 7 шагат мартэ кӱчыкэмдымэ дэнэ, пашазэ дэн служащий-шамычлан пашадарым тӱлэнак ий йэда канымэ жапым пумо дэнэ, шэмэр-шамычым обслуживатлаш шуко санаторий, канымэ пӧрт, клуб- шамычым пумо дэнэ граждан-шамычлан шуктал шога.

87 статья. Марий АССР граждан-шамыч шонгэммэкышт, тугак чэрланымэкышт йа паша ыштэн кэртдымэ лиймэкышт матэриальнэ полышым налаш праван улыт.

Тидэ права пашазэ дэн служащий-шамычым государствэннэ шотэш социальнэ страховатлымаш кумдан шарлымэ дэнэ, шэмэр шамычлан мэдицин полышым йара пумо дэнэ, шэмэрлан шуко курортым пумо дэнэ шукталтэш.

88 статья. Марий АССР граждан-шамыч образованьым налаш праван улыт.

Тидэ права тӱҥалтыш школышто всэобщо обязатэльнэ туныктымо дэнэ, тунэммылан, тудо коклаштэ высшэ школышто тунэммыланат, оксам тӱлыдымо дэнэ, высшэ школлаштэ тунэмшэ шамычлан утларак шуко ужашыжлан государствэннэ стипэндий пумо систэм дэнэ, школлаштэ шочмо йылмэ дэнэ туныктымо дэнэ, завод, совхоз, машина-трактор станцэ дэн колхозлаштэ шэмэр-шамычлан производствэннэ, тэхничэски да агрономичэски туныктымашым окса тӱлыдэ пумо дэнэ илышыш пуртал шога.

89 статья. Марий АССР - ыштэ озанлык, государствэннэ, культур дэн общэствэннэ-политик илышын чыла областьлаштыжат ӱдрамашлан пӧрйэнг дэнэ тӧрак права пуалтэш.

Ӱдрамашын тидэ праважэ паша ышташ, пашадарлан, канаш, социальнэ страхованьылан да тунэмаш пӧрйэнг дэнэ тӧрак ӱдрамашлан правам пумо дэнэ, ава дэн азажын интэрэсыштым государствэн аралымыжэ дэнэ, мӱшкыран годым ӱдрамашлан пашадарым тӱлэнак канаш пумо дэнэ, аза ыштымэ шуко пӧрт, йоча йаслэ да сад улмо дэнэ илышыш пуртал шога.

90 статья. Марий АССР граждан-шамычын, нунын национальностышт дэн расыштым ончыдэ, озанлык, государствэннэ, культур дэн общэствэннэ-политик илышын чыла областьыштыжэ ик тӧр праван улмышт—пудырташ лийдымэ закон.

Граждан шамычын расэ дэн национальность шотыштым ончэн, нунын правашттым вигак йа косвэннэ кэч могай ограничиватлымашат, альэ мӧнтэшла, нунын правашттым вигак да косвэннэ кэч могай кугэмдымашат, тугак расэ дэн национальностьын ойыркалаш альэ ужын кэртдымэ да шотлыдымо лийаш кэч могай мутым шаркальмашат закон дэнэ каратлалтэш.

91 статья. Граждан-шамычын совэсть эрыкыштым шуктышашлан лийын, Марий АССР-ыштэ чэркым государствэ дэч да школым чэркэ дэч ойырымо. Чыла граждан рэлигий йӱлам эртараш эрыкан да рэлигий ваштарэш пропагандироватлаш эрыкан.

92 статья. Шэмэр-шамычын интэрэсышт дэнэ кэлыштарэн да социалист стройым пэнгыдэмдышашлан лийын Марий АССР граждан-шамычлан закон дэнэ тыгай гарантий пуалтэш:

а) мутлан эрык;
б) пэчатьлан эрык;
в) погынымаш дэн митинглан эрык;
г) урэмыштэ шэствий дэн дэмонстрацылан эрык.

Граждан-шамычын тидэ правашттым шуктышашлан, шэмэр-шамычлан да нунын организацыштлан типограффий, кагаз запас, общэствэннэ зданьэ, урэм, связь срэдствэ да нуным шуктышашлан кӱлэш моло матэриальнэ условий пуалтэш.

93 статья. Шэмэр - шамычын интэрэсыштлан кэлыштарэн да калык массын организационно самодэйатэльностшо дэн политик активностьшым вийангдышашлан лийын, Марий АССР граждан-шамычлан общэствэнэ организацылаш: профсоюзлаш, кооперэтив ушэмлаш, рвээз - шамыч организацылаш, спортивнэ дэн оборонно организацылаш, культурно, тэхничэский да научно общэствылаш ушнаш права пуалтэш, а пашазэ класс радам гыч да моло шэмэр кокла гычат лэкшэ эн активнэ да сознатэльнэ граждан-шамыч социалист стройым пэнгыдэмдымэ да вийангдымэ вэрч шэмэр-шамычын кучэдалмаштышт эн он-

(Мучаш 5-шэ могырышто)

51

МАРИЙ АВТОНОМ СОВЭТ СОЦИАЛИСТ РЭСПУБЛИК
КОНСТИТУЦИИ (Тӱҥ Закон)

Умбакыжэ

III глава

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик государствэннэ властьын кӱшыл орган-шамычшэ

19 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик государствэннэ властьын кӱшыл органжэ—Марий АССР Вэрховно Совэт.

20 статья. Марий АССР-ын Вэрховно Совэтшэ Марий АССР Конституцийын 13 дэн 18 статья почэш пумо чыла правам илышыш пуртэн шога. Тидэ права, Конституцийын ончыктымыжо почэш, Марий АССР Вэрховно Совэтлан подотчотно улшо Марий АССР орган-шамычын: Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын, Марий АССР Калык Комиссар Совэтын да Марий АССР Калык Комиссариат-шамыч компэтэнцыыш ок пуро.

21 статья. Марий АССР-ын закон лукшо органжэ Марий АССР Вэрховно Совэт шкэтын гына лийын шога.

22 статья. Марий АССР-ын Вэрховно Совэтшым Марий АССР граждан-шамыч сайлымэ округ йэда 4 ий сроклан, кажнэ 6000 йэнглан ик дэпутатым ойрымо нормо дэнэ, сайлат.

23 статья. Закон Марий АССР-ын Вэрховно Совэтшэ тыгылай шукырак йӱк дэнэ приниматла гын, пэнгыдэмдымылан шотлалтэш.

24 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт лукмо закон марий да руш йылмэ дэнэ Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум прэдсэдатэль дэн сэкрэтарьын кид пышталтын публиковатлалтэш.

25 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Марий АССР Вэрховно Совэтын прэдсэдатэльжым да тудын кок замэститэльжым сайла.

26 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт прэдсэдатэль Марий АССР Вэрховно Совэт засэданьым вуйлата да тудын кӧргӧ распорьадкыжым виктара.

27 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт сэссийым Марий АССР Вэрховно Совэтын прэзидиумжо идалыкыштэ кок кана пога.

Чэрэтдымэ сэссий-шамыч Марий АССР Вэрховно Совэт прэзидиумын кӱлэшлан шотлымыжо почэш альэ Вэрховно Совэт дэпутат-шамыч кокла гыч кумышо ужашыжын трэбоватлымыжэ почэш погалтэш.

28 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Марий АССР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжым тыгай составым сайла: Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын прэдсэдатэльжэ, тудын кок замэститэльжэ, Прэзидиумын сэкрэтарьжэ да Прэзидиумын кандаш члэнжэ.

29 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум шкэнжын чыла пашаштыжэ Марий АССР Вэрховно Совэтлан отчотым пуэн шога.

30 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум:

а) Марий АССР Вэрховно Совэтын сэссийжым пога;

б) Марий АССР-ын законжым умылтара, указым луктэда;

в) Пӱтынь калык дэч йодмашым (рэфэрэндумым) ышта;

г) Марий АССР Калык Комиссар Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньышт, тугак Марий АССР-сэ район дэн ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым законлан кэлшыдымышт годым отмэнитла;

д) Марий АССР Вэрховно Совэт сэссий кокла жапыштэ, Марий АССР Калык Комиссар-Совэт прэдсэдатэльын тэмлымыжэ почэш, Марий АССР-ын посна Калык Комиссарым должность гыч корангда да вэсым шогалта, варажым Марий АССР Вэрховно Совэтлан пэнгыдэмдаш пуа;

е) Марий АССР почэтно званьым пуэда.

31 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт мандатнэ комиссым сайла, тудыжо Марий АССР Вэрховно Совэт дэпутат шамычын полномочийыштым тэрга.

Мандатнэ комиссын ончаш пумыжо почэш, Марий АССР Вэрховно Совэт посна дэпутатын полномочийжым йа чынлан шотла, йа сайлымым йӧрдымыш луктэш.

32 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт кӱлэшлан шотла гын, кэч могай паша дэнат слэдствэннэ дэн рэвизионно комиссым шогалта.

Чыла учрэждэньэ дэн должностьышто шогышо йэнг-шамыч ты комисс трэбованьым шукташ да нунылан кӱлэш матэриал дэн докумэнтым пуаш обӓзан улыт.

33 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт дэпутатым Марий АССР Вэрховно Совэтын кэлшымыжэ дэч посна, а Марий АССР Вэрховно Совэт сэссий коклаштэ — Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын кэлшымыжэ дэч посна суд ончык мут кучаш шогалташ альэ арэстовайлаш ок лий.

34 статья. Марий АССР Вэрховно Совэтын полномочий жапшэ эртымэк, Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум, Марий АССР Вэрховно Совэтын полномочий жапшэ эртымэ кэчэ гыч кок тылзэ дэч утла шуйыдэ угыч сайлымашым ышта.

35 статья. Марий АССР Вэрховно Совэтын полномочий жапшэ эртымэк, Марий АССР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжо угыч сайлымэ Марий АССР Вэрховно Совэтын Прэзидиумжым ыштымэшкэ шкэ полномочийжым огэш кудалтэ.

36 статья. Угыч сайлымэ Марий АССР Вэрховно Совэтым, сайлымэ мӧнгӧ, Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиумын тошто составшэ ик тылзэ дэч вараш коддэ, пога.

37 статья. Марий АССР Вэрховно Совэт Марий АССР Правитэльствым—Марий АССР Калык Комиссар Совэтым сайла.

IV глава

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын государствэннэ управлэньэ орган-шамычшэ

38 статья. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик государствэннэ властьын кӱшыл исполнитэльнэ да распорьадитэльнэ органжэ—Марий АССР Калык Комиссар Совэт.

39 статья. Марий АССР Калык Комиссар Совэт Марий АССР Вэрховно Совэт ончылно мутым куча да тудлан отчотым пуа, а Марий АССР Вэрховно Совэт сэссий коклаштэ Марий АССР Вэрховно Совэт Прэзидиум ончылно мутым куча да тудлан отчотым пуа.

40 статья. ССР Ушэм, РСФСР дэн Марий АССР-ын законышт да ССР Ушэм дэн РСФСР Калык Комиссар Совэт пунчалышт дэн распорьажэньыштым шуктышашлан лийын Марий АССР Калык Комиссар Совэт пунчал дэн распорьажэньым луктэш да нуным шуктэн шогымым тэрга.

41 статья. Марий АССР Калык Комиссар Совэтын пунчал дэн распорьажэньэ пӱтынь Марий АССР мучко обӓзатэльнэ шуктэлтшаш улыт.

42 статья. Марий АССР Калык Комиссар Совэт:

а) Марий АССР Калык Комиссариат-шамычын да тудлан подвэдомствэннэ улшо моло озанлык дэн культур учрэждэньэ шамычын пашаштым ушэн, виктарэн шога; пӱтынь ушэмысэ да союзно рэспублик Калык Комиссариат уполномочэннэ-шамычын пашаштым ушэн, тэргэн шога;

б) калык-озанлык планым шуктышашлан мэрым ышта;

в) Марий АССР рэспублик дэн вэрласэ бӱджэтым шуктышашлан мэрым ышта;

г) общэствэннэ порьадкым кучымо, государствын интэрэсшым да граждан-шамычын праваштым аралышашлан мэрым ышта;

д) шэмэр дэпутат-шамыч район да ола Совэт исполнитэльнэ комитэт-шамычын пашаштым вуйлатэн, тэргэн шога.

43 статья. Марий АССР Калык Комиссар Совэтын район дэн ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэт исполнитэльнэ комитэтын пунчалышт дэн распорьажэньыштым отмэнитлаш, тугак район дэн ола шэмэр дэпутат Совэт-шамычын пунчалышт дэн распорьажэньыштым чарաш праважэ уло.

Марий АССР Калык Комиссар Совэтын Марий АССР Калык Комиссар-шамычын приказышт дэн инструкцыыштым отмэнитлаш праважэ уло.

44 статья. Марий АССР Калык Комиссар Совэтым Марий АССР Вэрховно Совэт тыгай составаным ышта:

Марий АССР Калык Комиссар Совэтын Прэдсэдатэльжэ;

Марий АССР Калык Комиссар Совэт Прэдсэдатэльын кок замэститэльжэ;

Марий АССР Государствэннэ План Комиссын Прэдсэдатэльжэ;

Марий АССР Калык Комиссар-шамыч:

- Чодра промышлэнность;
- Мландэ паша;
- Финансэ;
- Внутрэннэ торговльо;
- Внутрэннэ паша;
- Йустицэ;
- Тазалык аралымэ;
- Туныктымо паша;
- Вэрласэ промышлэнность;
- Коммунальнэ озанлык;
- Социальнэ обэспэчэньэ;
- Корно управлэньэ начальник;
- ССР Ушэм СНК Заготовко комитэт уполномочэнный;
- Искусство паша Управлэньэ Начальник.

45 статья. Марий АССР Вэрховно Совэтын дэпутатшэ Марий АССР Правитэльствылан альэ Марий АССР Калык Комиссарлан йодмашым пуа гын, нуно тудлан кум кэчэ эртымэ дэч ончыч Марий АССР Вэрховно Совэтын шомак дэнэ йа возымаш дэнэ вашмутым пуаш обӓзан улыт.

46 статья. Марий АССР Калык Комиссар-шамыч РСФСР дэн Марий АССР Конституций почэш МАССР компэтэнцыш пурышо государствэннэ управлэньэ отраслым вуйлатэн шогат.

47 статья. ССР Ушэм, РСФСР дэн Марий АССР закон нэгызэш, ССР Ушэм, РСФСР да Марий АССР Калык Комиссар Совэтын пунчалышт дэн распорьажэньышт нэгызэш, РСФСР Калык Комиссариат-шамычын приказышт дэн инструкцыышт нэгызэш да нуным шуктышашлан лийын, Марий АССР Калык Комиссар-шамыч соотвэтствуйшо Калык Комиссариат-шамычын компэтэнцыышкышт пурышо приказым да инструкцым луктыт, тудым шуктымым тэргат.

48 статья. Марий АССР Калык Комиссариат-шамыч нунылан ӱшанэн пумо государствэннэ управлэньэ отраслым вуйлатат да Марий АССР Калык Комиссар Совэтлан, тугак РСФСР-н соотвэтствуйшо Калык Комиссариатыштлан подчиньатлалтыт.

V глава

Государствэннэ властьын вэрласэ орган-шамычшэ

49 статья. Районлаштэ, олалаштэ, посьолкылаштэ, йаллаштэ государствэннэ властьын органышт шэмэр дэпутат-шамычын Совэтышт улыт.

50 статья. Районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ шэмэр-шамыч район, ола, посьолко, йал шэмэр дэпутат-шамыч Совэтым кок ий сроклан сайлат.

51 статья. Шэмэр дэпутат-шамычын Совэтышт (районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ) шкэ тэрриторийыштышт культурно-политик дэн озанлык строитэльствым вуйлатат, вэрысэ бӱджэтым ыштат, шкэнышт подчиньэньыштшо улшо управлэньэ орган-шамычын пашаштым вуйлатат, государствэннэ порьадкэ аралымым шуктэн шогат, элын обороноспособностьшым вийангдаш полшат, законым шуктат да граждан-шамычын правашт аралат.

52 статья. Шэмэр дэпутат-шамычын Совэтышт, нунылан ССР Ушэм, РСФСР дэн Марий АССР закон дэнэ пумо права чоло пунчалым луктыт да распорьажэньым пуат.

53 статья. Район, ола, посьолко дэн йал шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын исполнитэльнэ дэн распорьадитэльнэ органышт—нунын сайлымэ исполнитэльнэ комитэтышт улыт. Тушко прэдсэдатэль, тудын замэститэльышт, сэкрэтарь да члэн-шамыч пурат.

54 статья. Изирак йаллаштэ йал шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын исполнитэльнэ да распорьадитэльнэ органжэ—нунын сайлымэ прэдсэдатэль, тудын замэститэльжэ да сэкрэтарь улыт.

55 статья. Шэмэр дэпутат Совэт-шамычын исполнитэльнэ комитэтышт (районысо, оласэ, посьолкысо, йалысэ) шэмэр дэпутат-шамыч соотвэтствуйшо Совэтын да кӱшнӧ шогышо государствэннэ орган шамычын пунчалышт нэгызэш шкэ тэрриторийыштышт культур политик дэн озанлык строитэльствэ вуйлатымашым шуктат.

56 статья. Район шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын сэссийыштым нунын исполнитэльнэ комитэтышт талукышто 6 кана дэч шуэн огыл погат.

57 статья. Ола, посьолко дэн йал шэмэр дэпутат Совэт-шамычын сэссийыштым нунын исполнитэльнэ органышт тылзэш ик кана дэч шуэн огыл погат.

(Умбакыжэ 4-шэ могырышто)

МАРИЙ АВТОНОМ СОВЭТ СОЦИАЛИСТ РЭСПУБЛИК

КОНСТИТУЦИИ (Тӱҥ Закон)

Мучаш

чыл отрьад улшо да шэмэр-шамычын чыла организацыштышт, кэч общэствэннэ, тугак государствэннэ организацыштат вуйлатышэ йадро лийын шогышо Пӱтынь Ушэм Коммунист (большэвик) Партийыш ушнат.

94 статьа. Марий АССР граждан-шамычлан личностым тӱкаш лийдымылык (нэприкосновэнность) шук талтэш. Суд пунчал дэч посна альэ прокурор кэлшымэ дэч посна моло сэмын нигэмат арэстоватлаш огэш лий.

95 статьа. Граждан - шамычын илымэ вэрыштым тӱкаш лийдымылыкым (нэприкосновэнность) да ваш-ваш возгалымашын тайностьшым закон арала.

96 статьа Шэмэр-шамычын интэрэсыштым аралымылан альэ научно пашалан, альэ националь-вэ - освободитэльнэ кучэдалмылан поктылмо вэс эллаcэ граждан-шамычлан утлэн илаш Марий АССР правам пуа.

97 статьа. Марий АССР - ын кажнэ гражданинжэ Совэт Социалист Рэспублик Ушэм Конституцийым, Российс Совэт Фэдэративнэ Социалист Рэспублик Конституцийым, Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Конституцийым шуктэн шогаш, законым шукташ, паша дисциплиным кучаш, общэствэннэ долгым чэстнын шуктэн шогаш, социалист общэжитийын правилжым пагалаш обӓзан.

98 статьа. Общэствэннэ социалист собствэнность совэт стройын свӓщэннэ да тӱкаш лийдымэ нэгызшэ улмылан кӧра, родинын попайанлыкшэ дэн куатшын источникшэ улмылан кӧра, чыла шэмэрын улан культурно илышыштын источникшэ улмылан кӧра Марий АССР-ын кажнэ гражданинжэ общэствэннэ социалист собствэнностьым аралаш да пэнгыдэмдаш обӓзан.

Общэствэннэ, социалист собствэнность тӱкаш тӧчышӧ йэҥ-шамыч калыкын тушманжэ улыт.

99 статьа. Всэобщо воинский обӓзанность—закон.

Пашаэз-Крэсаньык Йошкар Армийыштэ воинский службо Марий АССР граждан шамычын почотно обӓзанностьышт.

100 статьа. Отэчэствым аралымаш Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликысэ кажнэ гражданинын свӓщэннэ долгшо. Родинылан измэным ыштымаш: присьагым пудыртымаш, тушман вэлыш вончымаш, государствын сар виймылан энгэкым кондымаш, шпионаж—эн нэлэ осал пашалан шотлалтын, законын чыла строгостьшо дэнэ каратпалтыт.

IX глава

Сайлымаш систэмэ

101 статьа. Чыла шэмэр дэпутат-шамыч Совэтыш: Марий АССР Вэрховно Совэтыш, районласэ, олаласэ, посьолкыласэ да йалласэ шэмэр-дэпутат-шамыч Совэтыш дэпутат-шамычым сайлымаш всэобщо, тӧр да вик сайлымаш права нэгызэш, тайнэ голосованьэ дэнэ эртаралтэш.

102 статьа. Дэпутат-шамычым сайлымаш всэобщо: могай расэ дэн националь гыч улмыштым, вэра кучымыштым, образоватэльнэ цэнзыштым, ик вэрыштэ илымыштым, социальнэ шотышто могай гыч лэкмыштым, имущэствэннэ положэньыштым да ожнысо пашаштым ончыдэ, ушдымо да сайлымэ праваштым суд дэнэ лишитлэн судитлымэ-шамыч дэч молышт—чыланат Марий АССР-ын 18 ийым шуктышо чыла гражданжэ дэпутат сайлымаштэ лийаш да сайлалташ праван улыт.

103 статьа. Дэпутат-шамычым сайлымаш тӧр: кажнэ гражданинын ик йӱкшӧ уло; сайлымаштэ чыла граждан ик тӧрак лийэш.

104 статьа. Удрамаш-шамыч пӧрйэҥ дэнэ тӧрак сайлэн да сайлалт кэртшэ праван улыт.

105 статьа. Йошкар Армий радамыштэ улшо граждан-шамыч моло граждан дэнэ тӧрак сайлэн да сайлалт кэртшэ праван улыт.

106 статьа. Дэпутат-шамыч вик сайлалтыт: чыла шэмэр дэпутат-шамыч Совэтыш, йал дэн ола шэмэр дэпутат-шамыч Совэт гыч тӱҥалын Марий АССР Вэрховно Совэтыш шумэш, граждан-шамыч шкэштак вик сайлымашым эртарат.

107 статьа. Дэпутат-шамычым сайлымэ годым голосованьэ тайнэ эртаралтэш.

108 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликысэ шэмэр дэпутат-шамыч Совэтыш сайлымаш, сайлымэ округ йэда, тыгай нормо дэнэ эртаралтэш:

район Совэтыш, районын кугытшым ончэн,—шагал гын 500 йэҥ дэч да эн шукыжо 1.500 йэҥ дэч—ик дэпутат;

ола Совэтыш олан кугытшым ончэн, —шагал гын 100 йэҥ дэч да эн шукыжо 1000 йэҥ дэч—ик дэпутат;

йал совэтыш, йал Совэт паша ыштымэ районын кугытшым ончэн,—шагал гын 100 йэҥ дэч да эн шукыжо 250 йэҥ дэч—ик дэпутат.

Кажнэ район, ола, посьолко да йал шэмэр дэпутат-шамыч Совэтыш сайлымэ нормо, тидэ статьаштэ ончыктымо сайлымэ нормо кугыт дэнэ, „Марий АССР шэмэр дэпутат-шамыч Совэтыш сайлымэ нэргэн положэньэ" дэнэ ышталтэш.

109 статьа. Сайлымэ годым кандидат-шамыч сайлымэ округ йэда выставльатлалтыт.

Кандидат-шамычым пуаш права общэствэннэ организацэ дэн шэмэр общэствэ-шамычлан: коммунист партийнэ организацэ - шамычлан, профэссиональнэ ушэм шамычлан, кооперати-шамычлан, рвээз организацэ-шамычлан, культурно общэствэ-шамычлан пуалтэш.

110 статьа. Кажнэ дэпутат шкэ пашажэ нэргэн да шэмэр дэпутат-шамыч Совэтын пашажэ нэргэн сайлышэ-шамычлан отчотым пуаш обӓзан да сайлышэ шамыч кокла гыч шукыракшын пунчалжэ дэнэ тудо, законышто ончыктымо порьадкэ почэш, кэч кунамат мӧнгэш ӱжын налалт кэртэш.

X глава

Гэрб, флаг, столицэ

111 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын государствэннэ гэрбшылан РСФСР государствэннэ гэрб шотлалтэш. Тудо тыгай: кэчэ йолла коклаштэ йошкар тӱс ӱмбалнэ вургышт дэнэ ӱлкыла, ырэсла пыштымэ шӧртньӧ сорла дэн чӧгыт (молот) сӱрэтлымэ, йыржэ шурно парча; тушак руш да марий йылмэ дэнэ „РСФСР" да „Чыла эл пролэтар шамыч, ушныза" манын возымо, „РСФСР" возымо йымалан изирак буква дэнэ, руш да марий йылмэ дэнэ „Марий АССР" манын йэшарэн возымо.

112 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын государствэннэ флагшылан РСФСР флаг шотлалтэш. Тудо тыгай: йошкар тистын кӱшыл шола лукыштыжо, флаг вурго воктэн, шӧртньӧ буква дэнэ руш да марий йылмэ дэнэ „РСФСР" манын возымо, „РСФСР" возымо йымалан, изирак буква дэнэ, руш да марий йылмэ дэнэ „Марий АССР"—манын возымо.

113 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспубликын столицыжэ—Йошкар-Ола.

XI глава

Конституций вашталтымэ порьадкэ

114 статьа. Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Вэрховно Совэтын шукыракшэ—$^2/_3$ ужаш дэч шагал огылжо голосоватлымэ дэнэ лукмо пунчалжэ почэш да тидэ пунчалым РСФСР Вэрховно Совэт пэҥгыдэмдымэк вэлэ Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Конституций вашталт кэртэш.

Марий Автоном Совэт Социалист Рэспублик Чрэзвычайнэ XI-шэ Совэт Сӥэздын прэзидиумжо:

АНДРЭИЭВ П. И.	МИКИН Г. Г.
АФИНОГЭНОВ К. М.	МОЧАИЭВ К. Г.
БУСЫГИН. И. Н.	МОСОЛОВ В. П.
ВРУБЛЭВСКИИ Ч. И.	МАМАИЭВА Т.
ВЛАСОВ Г. А.	НИКИФОРОВ М. Е.
ГАВРИЛОВА А. Г.	ОПЫХТИНА В. И.
ИЭГОРЭНКО Г. И.	ОРЛОВ В. Д.
ИЭМЭЛЬИАНОВ М. Е.	ПИРОГОВ Н. И.
ИГНАТЬИЭВ Г. И.	САПАИЭВ Н. Н.
ИВАНОВ И. С.	СОЗОНОВА А. О.
КАРАЧАРОВ А. И.	ТРОИЦКИИ П. Н.
ЛАРИНА И. М.	ТРОФИМОВ И. Т.
МАКАРОВ С. Д.	УМОВА Ю. С.
	ЭШКИНИН А. Ф.

Марий АССР Чрэзвычайнэ XI-шэ сӥэзд прэзидиум

МОСКО ГЫЧ ЙЎДВЭЛ ПОЛЬУС ГОЧ ЙЎДВЭЛ АМЭРИКЫШ ЧОҤЭШТЫМАШ ШУКТАЛТЫН

В. П. Чкалов Г. Ф. Байдуков А. В. Бэльаков

Моско—Йўдвэл польус—Йўдвэл Амэрик маршрут дэнэ нигушак шичдэ чоҥэштымаш

Совэт Ушэм гэрой Чкалов, Байдуков да Бэльаков йолташвлак Йўдвэл польус гоч Йўдвэл Амэрикыш нигуш шичдэ чоҥэшташлан правитэльствэ дэчын йодыныт ыльэ. Нунын йодмыштым правитэльствэ шуктыш.

Тидэ чоҥэштымашым организоватлаш правитэльствэннэ комиссым ышталтэ. Тушко Рухимович, М. Каганович, А. Туполььэв, Я. Алкснис да Иансон йолташмыт пурэныт ыльэ.

1937 ий 18 ийуньыштo эрдэнэ 4 часат 05 минутыштo Моско лишнэ улшо Щэлков аэродром гыч старт пуалтын. „АМ—34" моторан „АНТ—25" самольот тыгай маршрут дэнэ чоҥэшташ тарванэн: Моско, Бэлый тэҥыз, Кольский полуостров, Земля Франца-Иосифа, Йўдвэл польус да Йўдвэл Лэдовитый океан гоч Йўдвэл Амэрикыш.

Самольот экипажыштэ Совэт Ушэм гэрой-влак Чкалов, Байдуков да Бэльаков йолташмыт лийыныт.

Мэмнан Совэт Ушэм гэрой Чкалов, Байдуков да Бэльаков йолташна-влак тидэ кугу чоҥэштымашым 20-шо ийуньыштo шуктэныт. Тудын нэргэн тыгай тэлэграммэ уло. Туштo: „Вашингтон, 20 ийунь. Гринвич жап дэнэ 16 часат 30 минутыштo, Моско жап дэнэ—19 часат 30 минутыштo Чкалов Вашингтон штатэш Портланд лишан Ванкувэр Бараксыш волэн шинчын" манын увэрталтын.

США, ВАШИНГТОН ШТАТ, БАРАКС АЭРОДРОМЫШ

Совэт Ушэм гэрой — В. П. ЧКАЛОВ йолташлан, Совэт Ушэм гэрой—Г. Ф. БАЙДУКОВ йолташлан, Совэт Ушэм гэрой—А. В. БЭЛЬАКОВ йолташлан

Шэргэ йолташ-шамыч!

Лэвин комсомол, пўтынь совэт рвэзэ калык тэндан сэҥымашлан мучашдымын куанэныт. Тэ кызыт мартэ айдэмэ мийэн кэртдымэ, нимогай йўк укэан ий крэпостьым штурм дэнэ сэгэн улыда. Тэ кок кугу эл коклаштэ эн кўчык корным почын улыда. Тэ пўтынь тўньа ончылан совэт калыкын, мэмнан кугу социалист родинын вийан да куатлэ улмыжым ончыктышда.

Мэмнан элысэ самырык рвэзэ дэн ўдыр-шамыч лўддымылык дэн мастэрлыкым кылдэн моштымо чаплэ примэрдам куанэн ончат. Тэндан сэҥымашда дэнэ кумылжо нöлталтшэ совэт рвэзэ калык шкэ отэчэствын куатлыкшэ вэрч чап дэн доблэсть пашам ышташ, мэмнан кугу вождь да туныктышо Сталин йолташ ончыктымо кэч могай маршрут дэнат кайаш йамдэ.

ВЛКСМ ЦК сэкрэтарь—
А. Косарэв.

ЧАПЛЫН ЧОҤЭШТЫМАШ

Совэт Ушэм гэрой Чкалов, Байдуков, Бэльаков йолташ-шамычын чаплын чоҥэштымыштлан акым мэмнан совэт пэчать вэлэ огыл, пўтынь тўньамбал пэчатьат пуэн. Тидэ пэш чаплэ чоҥэштымаш. Тидэ совэт авиацэ тэхникым, Сталин эпохысо совэт йэҥ шамычым ончыкта. Совэт Ушэмын кажнэ чэстнэ гражданинжэ шкэ государствыжын тидэ сэҥымашыжэ дэнэ моктана.

Чкалов, Байдуков да Бэльаков йолташ-шамычын Моско гыч Йўдвэл польус гоч Йўдвэл Амэрикыш нигушак шичдэ чоҥэштымышт авиацэ вийангмэ пашаш чаплэ страницым воза, тылэч посна адакат мўндўркö чоҥэштымашым организоватлаш полша. Тидлан совэт государствын йэҥжэ да кўлэш тэхникшэ уло.

Совэт Ушэмын чаплэ гэройышт—Чкалов, Байдуков да Бэльаков йолташ-шамычлан салам.

ССР Ушэм Совнарком прэдсэдатэль замэститэль
Н. К. Антипов.

Моско—Йўдвэл польус—Йўдвэл Амэрик пэрэльотлан отклик

Францийыштэ

Моско гыч Йўдвэл польус гоч Сан-Францискош Совэт Ушэм гэрой Чкалов, Байдуков дэн Бэльаков йолташ-шамычын чоҥэштымыштым француз газэт-шамыч пэш кугу интэрэс дэнэ шэкланат. Газэт-шамыч чоҥэштымэ нэргэн шуко тэлэграммым, чоҥэштышэ-шамычын сўрэтыштым, чоҥэштымэ картым, „АНТ—25" самольот нэргэн описаныым, молымат пуртат. „Пти журналь" газэт тыгэ палэмда: совэт авиацэ моткоч отважнэ пашам ышташ пижын, „Тидэ чоҥэштымашын значэньыжэ да шэргылыкшэ моло чоҥэштымаш дэч моткоч кугу, вэт тудын корныжо Йўдвэл польус гоч эртэ".

Английыштэ

Чыла газэтат „АНТ—25" самольотын сэҥымашыжэ нэргэн увэртара. „Сэндэй Экспрэс" газэт чоҥэштымэ нэргэн увэрым пэрвой страницэш пуртэн. Тудлан тыгай вуйым пуэн: „Тўньан лэвашыжэ гоч. Льотчик-шамыч пэл корныжым Канада гоч чоҥэштэныт. Тўньамбалсэ эн кугу чоҥэштымаш мучашыш лишэмэш".

США-штэ

Лос-Анжэлос гыч Ассошиэйтэд прэсс агэнствын увэртарымыжэ почэш, палэ амэрикан льотчик Джэмс Маттэрэн тыгэ каласэн: мый совэт льотчик-шамычын пашаштым ончэн куанэм да нуным вашлийаш кызытак кайэм. Умбакыжэ тудо тыгэ каласыш: мый совэт льотчик-шамычым, утларакшэ Бэльаковым саламлынэм. „Тўньа йыр чоҥэшташ тöчымэм годым 1933 ийыштэ Совэт Ушэмэш аварийыш вэрэштмэм годым,—манэш Маттэрн,—Совэт правитэльствэ мыйым утараш Бэльаковым колтэн".

Турцийыштэ

Совэт льотчик-шамычын Моско гыч Йўдвэл польус гоч Йўдвэл Амэрикыш шичдэ чоҥэштымышт нэргэн увэрым Анкарыштэ пэш кугу интэрэс дэнэ вашлийыныт. Турций пэчать прэдставитэль-шамыч ТАСС коррэспондэнт дэнэ мутланымашыштышт тока гына Йўдвэл польусым сэҥышэ да кызыт тўньамбал значэньан пэрэльот ыштышэ совэт авиацын ончык каймыжлан йывыртымыштым каласышт. Тыштэ пэрэльотым мучашкэ сайын шуктымо нэргэн увэрым чытыдэ вучат.

ЙОЧА-ВЛАКЛАН КУЛЬТУРНО КАНЫМАШЫМ

Йоча-влак коклаштэ кэҥэжым пашам сай ыштышаш вэрч, ВЛКСМ Рўдö Комитэт лўмынак пунчалым луктын.

Тидэ пунчал почэш лагэрьлаш канаш кайшэ-влак вэлэ огыл, суртэш кодшо тунэмшэ йоча-влакат каникул жапым вэсэлан, пайдалын эртарышт манын, Обком, райком-влак чот тыршышаш улыт.

Тидлан вэрчын чыла пионьэр отрьадласэ вожатый-влак кэҥэж жаплан форпостлаш, садлаш, площадкылаш пэнгыдэмдалтыт. Суртэш кодшо нинэ йоча-влаклан чыла кварталыштэ, пашазэ посьолкылаштэ, сэлалаштэ, площадкэ пэлэн, йоча паркылаштэ форпост-влак почылтыт.

Мэ экскурсийыш мийышна

Мэ, VI-шэ калассым тунэм пытарышэ-влак 2-шо ийуньыштo чодрашкэ мийышна. Чодраштэ тўрлö кушкыл-влакым погышна, шыгшальым кучышна. Экскурсий гыч толмöнгö, могай кушкыл осалым да могайжэ пайдам кондымо нэргэн лончылышна.

Эштыков Сэмон.
Шэрнур район, Коклала ПКШ.

„Чапайэв"

Мэ 2-шо ийуньыштo школэш 12 часлан „Чапайэв" кино сўрэтым ончышна. Кино сўрэт моткоч сай. Туштo Чапайэвын тушман ваштарэш гэройла кучэдалмыжэ ончыктaлтэш.

Но ик вэр пэшак ойган. Пичкэмыш йўд. Тэвэ ош армий Чапайэвын штабшым авырэн налаш тöча. Чапайэв вашкэ гына помыжалтын йолташыштвлакым киньэлта. Тушман ваштарэш пульэмьот дэнэ лўкалаш тўҥалэш. Адак вэс ойган жап: Чапайэв ранитлалтэш. Умбакыжэ Чапайэв вэрэшыжэ кодын ок кэрт, тушман йыр могырым авыра. Чапайэвлан шылаш кўлэш. Ранитлалтшэ кидшэ дэнэ тудо Урал вўдым вончаш тöча. Урал вўдым ийын лэктын шушашыж годым, тудын вуйышкыжо тушманын пульыжо логалэш. Тыгэ Чапайэв Урал вўд йымак кайа. Чапайэвын капшэ гына Урал вўд йымак кайэн. Тудын тушман ваштарэш гэройла кучэдалмэ пашажэ нигунамат ок мондалт. Млaнна Чапайэв гай гэрой лийман.

Волков Арсик.
Оршанкэ район, Вэлнкопол ПКШ.

Врид. отв. редактора—
А. ЙАНАЛОВ.

Упол. Марлита № А—79 Тираж 7360 экз. Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-шэ типогр. ВЛКСМ Маробком орган. Савыктышэ „Марий Коммун"